

Міністерство освіти і науки України

Державний вищий навчальний заклад

«Донбаський державний педагогічний університет»

Факультет гуманітарної та економічної освіти
Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін

**ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО
ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ**

ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ І УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

**підготовки здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

спеціальностей 232 соціальне забезпечення, 231 соціальна робота

**за освітньо-професійними програмами: соціальне забезпечення,
соціальна робота**

Укладачі:

к.іст.н., доц. Шалашна Н.М.

д.іст.н., доц. Швидкий С.М.

ст.викл. Баклашова Т.М.

Завідувач кафедри:

д.ф.н., проф. Федь В.А.

Слов'янськ – 2021 р.

**Рекомендовано до друку рішенням Ученої ради ДДПУ
(протокол № 1 від 30.08.2021 р.)**

Рецензенти:

Біліченко О.Л., доктор наук із соціальних комунікацій, професор, завідувачка кафедри української мови та літератури.

Воронова Надія Сергіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін Донбаського державного педагогічного університету

Історія України і української культури. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять: навчальний посібник / Донбаський державний педагогічний університет; уклад. Н.М. Шалашна, С.М. Швидкий, Т.М. Баклашова. - Слов'янськ: ДДПУ, 2021. - 56 с.

Навчальний посібник призначений для підготовки до практичних занять з курсу “Історія України і української культури”. Метою навчального посібника є забезпечення якісного опрацювання кожної з тем навчального курсу та допомога в самостійній роботі. Посібник містить плани практичних занять, списки рекомендованої літератури та методичні вказівки щодо роботи над питаннями. Видання призначено для здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти спеціальностей 231 соціальна робота, 232 соціальне забезпечення.

© ДВНЗ Донбаський державний педагогічний університет
© Кафедра філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
© Н.М. Шалашна, С.М. Швидкий, Т.М. Баклашова

ЗАГАЛЬНІ ІНСТРУКЦІЇ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практичне заняття має загальною метою закріплення узагальнення та систематизація теоретичних знань за певною темою, закріплення та розширення обсягу опрацьованого фактографічного матеріалу з курсу, набуття практичних навичок та необхідних компетентностей, передбачених програмою навчальної дисципліни, розвиток здатності до критичного мислення та самостійної дослідницької роботи. Тематика практичних занять розроблена у відповідності до загальної мети освітньо-професійних програм “Соціальне забезпечення”, “Соціальна робота”. Відповідно в практичних завданнях передбачено опрацювання теоретичного матеріалу стосовно причинно-наслідкових зв'язків між історичним розвитком суспільства та проявами соціально-економічних проблем у різних категорій населення, а також набуття практичних навичок ідентифікувати ті або інші соціальні проблеми, визначати найбільш перспективні шляхи вирішення цих проблем в рамках індивідуальної та колективної історичної суб'єктності.

Підготовка до практичного заняття здійснюється в два етапи і складається із теоретичної та практичної частин. Обидва етапи роботи є обов'язковими. Теоретична частина виконання завдання передбачає опрацювання рекомендованих до даної теми джерел та літератури, самостійне осмислення матеріалу за кожним питанням. Важливе значення на цьому етапі мають консультації викладача, водночас значною мірою вивчення матеріалу забезпечується самостійною роботою здобувачів освіти. В процесі роботи над кожним питанням здобувач освіти самостійно визначає форми фіксації необхідного матеріалу (письмове конспектування в традиційній формі або із використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), створення опорних схем різних типів, ментальних карток, голосових нотаток тощо). Основним джерелом інформації для підготовки до

всіх практичних занять є лекція за відповідною темою та рекомендований до курсу підручник. Тексти лекцій та підручник в форматі онлайн можна знайти на дистанційній платформі за посиланням <http://ddpu.edu.ua:9090/moodle/course/view.php?id=1608>. До кожного практичного заняття наведено список рекомендованої літератури, більшість джерел супроводжуються онлайн-посиланнями, за якими ці джерела доступні. Всі джерела використовувати для підготовки не обов'язково, здобувач освіти самостійно визначає обсяг необхідної для виконання практичного завдання інформації. Також здобувачі можуть здійснювати самостійний пошук інформації в бібліотеках або з використанням ІКТ, проте слід пам'ятати, що інформація має бути відповідною цілям і завданням практичного заняття, об'єктивною, змістовною. Якщо використовуються інші джерела інформації, окрім рекомендованих, обов'язково слід зазначити джерело фактів та обґрунтувати, чому ця інформація гідна довіри.

Кожне питання передбачає практичну частину, яка містить конкретне завдання, яке слід виконати згідно наведених інструкцій. Більшість завдань передбачають інтерактивні методи виконання, тобто спільну роботу всіх здобувачів групи разом з викладачем. Певна кількість завдань передбачає створення проєктів із використанням ІКТ. Яку саме технологію обрати, залежить від технічних можливостей здобувачів та рівня володіння технологіями. Пропонується використовувати, наприклад, різноманітні презентації, створені за допомогою засобів Power Point, Prezi, Canva, Sway та багато інших; різноманітні сервіси для створення відеофайлів, додатки для створення інтерактивних карт на зразок Mapbox.

Практичні завдання, як правило, передбачають обговорення результатів в групі. Метою цього є поглиблення та закріплення знань, отриманих на лекціях та під час самостійного вивчення окремих тем курсу. Обговорення відбувається у вигляді дискусії, розгорнутої бесіди, конференції, “круглого столу”, особливо якщо обговорюються проблемні питання.

Критерії оцінювання: (максимальна кількість балів за одне заняття - 8, максимальна кількість балів в семестрі - 56):

- повнота і ґрунтовність розкриття питання;
- знання теоретичних основ проблеми, володіння практичними навичками, необхідними для виконання завдання;
- використання та критичний аналіз різноманітних джерел інформації;
- самостійність та обґрунтованість зроблених висновків.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з\п	Назва теми	Кількість годин
I семестр		
1	Історичний розвиток суспільства та прояви соціально-економічних проблем у різних категорій населення.	4
2	Історична проблема соціогенезу. Витоки української культури.	4
3	Взаємостосунки між різними верствами суспільства в Київській та Галицько-Волинській державах: європейські та самобутні українські практики.	4
4	Українські землі у складі Королівства Польського та Великого князівства Литовського: маґдебурзьке право як форма самоорганізації суспільства.	4
5	Козацький варіант суспільної організації. Демократичність козацької державності.	4
6	Особистість в умовах імперії. Нові соціальні проблеми та способи їх подолання в Україні XVIII ст.	4
7	Реформи в Російській та Австрійській імперіях XIX ст. Розвиток модерної економіки. Нові різновиди соціальних проблем та нові форми суспільного забезпечення.	4

II семестр		
8	Національно-визвольні змагання 1917-1921 рр.: досвід вирішення соціальних проблем революційним шляхом.	4
9	Успіхи сталінської індустріалізації та їх ціна для суспільства. Проблеми суспільства в умовах масових репресій.	4
10	Повсякденне життя в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)	4
11	Процес десталінізації, зміни в економіці та культурі. Позитивні зрушення в рівні матеріального життя.	4
12	Криза радянської системи доби “застою” та боротьба українських дисидентів за громадянські права і національну культуру.	4
13	Провал політики “перебудови” та перші кроки відновлення незалежності України. Економічна криза кінця 1980-х — початку 1990-х рр., шляхи подолання соціальних проблем.	4
14	Незалежна Україна на початку XXI ст. Нові соціальні проблеми, породжені агресією Росії на Сході України.	4

Зміст роботи та рекомендації з підготовки

Тема 1.

Тема заняття: Історичний розвиток суспільства та прояви соціально-економічних проблем у різних категорій населення.

Мета вивчення: розширити розуміння поняття “історичний розвиток суспільства”, сформувані уявлення про взаємозв’язок національної історії та національної культури, засвоїти знання про взаємозв’язок соціально-економічних проблем із історичним розвитком суспільства.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Сучасна парадигма національної історії.
2. Поняття світової та національної культури.
3. Зумовленість соціально-економічних проблем історичним розвитком суспільства.
4. Взаємозв'язок між національною історією та національною культурою.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

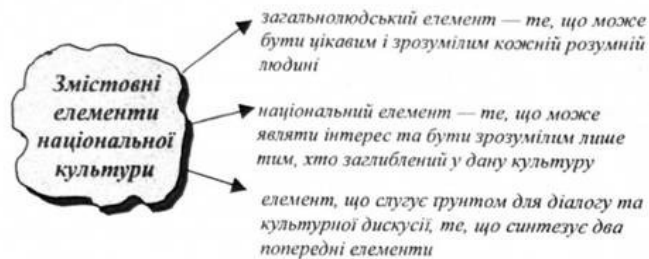
Теоретична частина передбачає базове ознайомлення із сучасними підходами до висвітлення національної історії та соціально-історичними умовами, які визначають той чи інший підхід, відмінностями у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Потрібно звернути увагу на те, що історія є не лише соціогуманітарною наукою, але й частиною суспільної практики.

Практична частина: результатом виконання завдання є участь в колективному обговоренні питання в групі. Власна точка зору має бути сформульована чітко і стисло у вигляді 3-5 тез із короткою, але змістовною аргументацією.

Друге питання:

Теоретична частина: потрібно з'ясувати для себе зміст понять національної культури та світової культури і вказати на взаємозв'язки між ними. Слід пам'ятати про плюралістичність культурологічного знання та багатогранність обох понять. Особливу увагу звернути на проблеми національної культури в умовах глобалізації.

Практична частина: результат виконання завдання представити у вигляді схеми за наступним зразком:

Третє питання: Зумовленість соціально-економічних проблем історичним розвитком суспільства.

Теоретична частина передбачає розкриття основних типів соціально-економічних проблем різних верств суспільства та зв'язок між виникненням цих проблем та історичними подіями. Необхідно простежити взаємозалежність між типом державного устрою та способом вирішення соціальних проблем, послідовність усвідомлення суспільством необхідності соціального забезпечення.

Практична частина: скласти таблицю, в якій відобразити зміст і сутність основних соціальних проблем суспільства на кожному з етапів його історичного розвитку за зразком:

Етап розвитку суспільства	Основний зміст соціальних проблем	Причини, якими були викликані ці проблеми	Способи вирішення цих проблем
Суспільства родового ладу	Неможливість забезпечити всіх членів роду належною кількістю матеріальних благ	Обмеженість виробничих сил суспільства	Створення запасів їжі та їх розподіл за необхідності жерцями або вождями племені
Рабовласницькі держави			

Четверте питання

Теоретична частина: на основі опрацьованої літератури дати характеристику взаємозв'язків між культурою та історією. Потрібно розкрити синкретизм культури та історії, особливу роль культурної спадщини в становленні національної ідентичності.

Практична частина: навести конкретні приклади взаємовпливу феноменів культури та історичних подій. Наприклад: побудований князем Ярославом Мудрим храм Святої Софії являв собою витвір архітектурного мистецтва. Однак в XVII ст. він став символом православної віри і для православних було дуже важливо, щоб богослужіння в цьому храмі виконували не уніатські, а православні священики, за що боролася козацтво. Саме цей храм було відновлено зусиллями і коштом Івана Мазепи з метою ствердити державний суверенітет України. В XX ст. радянська влада в роки “безбожної п’ятирічки” мала намір знищити цей храм саме як символ національної культури України. Сьогодні цей храм є важливою складовою історичної пам’яті українського народу. Отже, храм виник як відповідь на історичні події (хрещення Русі) і протягом тисячоліть впливав на українську історію. Навести подібні приклади. Обговорити в групі.

Рекомендована література:

1. Барановська, Н.М. (2016) Національна історико-культурна спадщина в системі історичної пам’яті та викликів сучасної глобалізації. *Historical and Cultural Studies*. Vol.3, №1, С. 7-12 <https://bit.ly/3so36kd>
2. Удод, О. А. (2018) Історик як публічний інтелектуал: європейський досвід і українські реалії. *Харківський історіографічний збірник*. Вип. 17, С. 4-14. <https://bit.ly/3xOr49q>
3. Фурман А., Підгурська М. (2014) *Історія соціальної роботи: навчальний посібник*. Тернопіль: ТНЕУ <https://bit.ly/3o7bnZR>

Тема 2.

Тема заняття: Історична проблема соціогенезу. Витоки української культури.

Мета вивчення: формування системи знань про витоки української культури та початки державотворчих процесів на українських землях;

формування поняття про взаємозалежність між технічним рівнем розвитку суспільства та його духовною культурою.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Історична проблема соціогенезу.
2. Трипільська культура і державні утворення ранньозалізного віку: взаємозв'язок між технологією та світоглядом.
3. Питання про спадкоємність української культури та державності від Трипільської культури та кочових державних утворень ранньозалізного віку.
4. Місце прадавньої історії в сучасній системі історичної пам'яті та національної культури.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: опрацювати теоретичний матеріал стосовно різних наукових концепцій виникнення людського суспільства. З'ясувати роль технологічних процесів, передачі інформації, особистісних стосунків в становленні людського суспільства. Проаналізувати роль різних соціальних інститутів в організації суспільства.

Практична частина: підготувати повідомлення (обсягом до 3 сторінок) на тему "Первісне суспільство та основні фактори задоволення людських потреб". Обговорити в групі.

Друге питання:

Теоретична частина: потрібно на основі опрацьованого матеріалу дати коротку характеристику Трипільської культури та державних утворень ранньозалізного віку з точки зору історичних фактів. Відзначити особливості організації господарства землеробської та кочової цивілізації, їх відмінності. Простежити особливості духовної культури та соціальної організації носіїв Трипільської культури, кімерійців, скіфів та сарматів.

Практична частина: зробити самостійні висновки стосовно взаємозалежності технології та світогляду. Обговорити висновки в групі. На основі колективного обговорення створити унаочнену схему в довільній формі із застосуванням ІКТ.

Третє питання:

Теоретична частина: проаналізувати погляди науковців на проблему спадкоємності між Трипільською культурою, Великою Скіфією та іншими державними утвореннями Північного Причорномор'я раннього залізного віку та українською державою і національною культурою України. Слід простежити різні точки зору на цю проблему та ознайомитись із аргументацією тверджень: 1) українці — прямі спадкоємці Трипільської культури та Великої Скіфії або 2) як Трипільська культура, так і ранньодержавні утворення Північного Причорномор'я є не більше, ніж історичним субстратом для подальшого процесу української історії.

Практична частина: на основі вивченого сформулювати власну точку зору у вигляді кількох коротких, але змістовних і аргументованих тверджень і захистити її в процесі дискусії в групі.

Четверте питання:

Теоретична частина: ознайомитись із принципами критичного аналізу джерел інформації.

Практична частина: закріплення практичних навичок аналізу історичних джерел та публікацій різного типу історичної тематики. Проаналізувати підходи до висвітлення відповідної тематики в спеціальних наукових працях, навчальних виданнях, публіцистиці, масовій культурі. На основі зібраного матеріалу слід зробити висновок, яке місце займає прадавня історія в сучасній системі історичної пам'яті та національної культури. Виконання завдання передбачає групову роботу із розподілом напрямків дослідження між членами групи та спільним обговоренням підсумків.

Рекомендована література:

1. Іваненко В.В., Кривчик Г.Г. (2016) *Історія і культура України: Електронний підручник*. Дніпропетровськ: ДНУ ім. Олесья Гончара. С. 7-8 (http://eadnurt.diit.edu.ua/bitstream/123456789/4653/1/Ukraine_history.pdf)
2. Дедурін Г.Г., Іванов С.Ю., Чорний І.В. (2017) *Історія та культура України: Навчальний посібник*. Харків: ХНУВС. С. 3-6 (<https://bit.ly/3AXQJhE>)
3. Трипільська цивілізація: тисяча років самотності. Відеоматеріал. Режим доступу <https://bit.ly/3xVe6Xz>
4. Скіфи: воїни степів. Відеоматеріал. Режим доступу <https://bit.ly/37VUNmd>
5. Буян І. (2015) Первісне суспільство — першопроходець у формуванні джерел, умов, чинників задоволення людської нужденності. *Психологія і суспільство*, 4, С. 53-65 <https://bit.ly/39JdPgp>

Тема 3.

Тема заняття: Взаємостосунки між різними верствами суспільства в Київській та Галицько-Волинській державах: європейські та самобутні українські практики.

Мета вивчення: закріпити та розширити фактографічні знання, сформувані розуміння місця Київської Русі в цивілізаційному контексті Східної Європи, з'ясувати значення Русі в культурному та державному розвитку українського народу, проаналізувати практики задоволення соціальних потреб в часи Середньовіччя.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Русь в цивілізаційному контексті: візантійські та європейські впливи.
2. Галицько-Волинська держава в контексті історії Європи XII-XIV ст.

3. Значення історичного та культурного спадку Русі для формування української державності і культури.

4. Соціальні світи Русі, особливості взаємостосунків в суспільстві.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: ознайомитись із науковими та навчально-методичними працями із запропонованого списку. Слід звернути увагу на проблему етногенезу східних слов'ян, з'ясувати сутність найбільш авторитетних теорій виникнення державності Русі (норманської, автохтонної, східної). Потрібно визначити історичне значення прийняття Руссю християнства. Аналізуючи головні риси внутрішньої та зовнішньої політики князів на різних етапах розвитку держави, слід встановити джерела впливів візантійської та європейської моделей суспільства та духовності на Русь.

Практична частина: конкретно відзначити, які риси суспільної організації та духовної культури Русі були сформовані внаслідок впливу Візантії та Західної Європи. Роботу над питанням доцільно організувати двома групами, одна з яких аналізуватиме європейські впливи, а друга — візантійські. Підсумки підбити в спільній дискусії.

Друге питання:

Теоретична частина: слід уважно дослідити основні етапи історичного та культурного розвитку Галицько-Волинської держави в контексті європейської історії. Зазначити дуже високий рівень економічного, політичного та культурного розвитку держави, її авторитет на міжнародній арені. Зробити акцент на ролі Галицько-Волинської держави у запобіганні нашестю монгольських загарбників на Європу. Підкреслити історичну спадкоємність між Київською та Галицько-Волинською державами та роль Галицько-Волинської держави в українській національній історії.

Практична частина: навести 2-3 аргументи, підкріплених посиланнями на історичні джерела, на користь твердження про історичну

спадкоємність між Київською та Галицько-Волинською державами. Навести кілька прикладів звернення до історії Королівства Руського в сучасному суспільному дискурсі.

Третє питання:

Теоретична частина: ознайомитись із матеріалом рекомендованої літератури, переглянути запропонований відеоряд.

Практична частина: передбачає чітке визначення конкретних здобутків духовної та матеріальної культури часів Київської та Галицько-Волинської Русі, форм суспільної організації, особливостей геополітичного становища тощо, які актуальні на сьогоднішній день і визначають сутність української державності та культури. Розгляд питання здійснюється методом “мозкового штурму” із подальшим розкриттям визначених тем. В разі індивідуальної роботи над курсом — запропонувати 4-5 конкретних прикладів і докладно розкрити один із них на вибір. Наприклад: “Вагомим здобутком духовної культури часів Русі було запровадження і поширення християнства в його східному варіанті. На сьогодні продовжують визначати сутність української державності та культури такі прояви цього, як користування кириличною абеткою, сприйняття освіти та книжності як безумовної цінності, естетичний ідеал софійності і т.д.”.

Четверте питання:

Теоретична частина: опрацювати теоретичний матеріал стосовно різних суспільних верств Русі, їх функцій, систем цінностей, соціальних проблем та шляхів їх вирішення. Звернути увагу на спільні та відмінні риси між соціальною структурою Русі і країн Європи.

Практична частина: розподілившись на групи, скласти колективний портрет типового представника окремої верстви суспільства Русі. Відзначити життєві очікування, основні риси системи цінностей, типові проблеми цієї суспільної верстви. В процесі обговорення в групі скласти загальну картину суспільства Русі.

Рекомендована література:

1. Шалашна Н.М. та ін. (2018) Історія України. Курс лекцій. Частина I (від початків національної історії до кінця XIX століття): підручник. Слов'янськ: ДДПУ.
2. Доценко, В. (2017) Данило Галицький і вибір цивілізаційно-державницького напрямку розвитку України-Руси. *Емінак*. 1 (17), т. 3. С. 5-10. <https://bit.ly/3ATSJaP>
3. Харьковщенко, Є. (2016) Християнство і культурний процес в Київській Русі. *Історія релігій в Україні: щорічник*. Ч. 1: Церковна історія. С. 36-45. (<https://bit.ly/2XuwycP>)
4. Борисова, О. В. (2017) Династичний потенціал великого князіння київського у геополітичному вимірі Східної Європи (кінець XIII – середина XIV ст.). *Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. Володимира Даля*. 1(231). С. 9-19. (<http://176.101.220.8/xmlui/handle/123456789/2306?show=full>)
5. Корнієнко В. Віртуальна онлайн-екскурсія Софією Київською: Відеоматеріал. Режим доступу https://www.youtube.com/watch?v=cjrZ4amI610&ab_channel=PharmaceuticalcompanyDarnitsa
6. Мартинів І. Церква св. Пантелеймона в Галичі: віртуальна екскурсія. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=fd1YmmFHNvI&ab_channel=IgorMartyniv
7. Котляр М.Ф. (2016) *Історія суспільного життя Русі*. Київ: Ін-т історії НАНУ.

Тема 4.

Тема заняття: Українські землі у складі Королівства Польського та Великого князівства Литовського: магдебурзьке право як форма самоорганізації суспільства.

Мета вивчення: закріпити та розширити фактографічні знання, сформувані розуміння специфіки литовсько-польського періоду в історії України, окреслити головні здобутки в області культури цього періоду.

Обсяг навчального часу: 4 години

План заняття:

1. Причини та історичні обставини переходу земель Русі під владу Польщі та Литви у XIV ст.
2. Нові форми політичної активності в XIV-XVI ст.
3. Культурний розвиток українських земель в другій половині XIV — першій половині XVII ст.
4. Значення литовсько-польської доби національної історії для формування української нації.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: опрацьовуючи матеріал запропонованих джерел, слід мати на увазі, що становище українських земель під владою Великого князівства Литовського сьогодні оцінюється науковцями не як іноземне загарбання України, а як творення спільної литовсько-руської держави, що забезпечувала і литовські, і слов'янські інтереси. Натомість для Галичини перебування під владою Королівства Польського стало наслідком династичних процесів, що охоплювали всю Європу. Необхідно усвідомити сутність чисельних уній між Литвою та Польщею як частину загальноєвропейської тенденції цього часу. Слід відзначити нове значення Кримського ханства та Московської держави в геополітичній ситуації Східної Європи та їх вплив на українську історію цього часу.

Практична частина: розкриття цього питання передбачається в процесі практичної роботи над колективним створенням інтерактивної схеми “Українські землі в контексті історії Східної Європи” із застосуванням доступних ІКТ.

Друге питання:

Теоретична частина: потрібно проаналізувати зближення литовської та руської знаті як спосіб збереження форм звичного політичного суверенітету удільних князівств та їх поступову ліквідацію. Давши стислу характеристику соціально-економічного життя українських земель XV–XVI ст. (розширення феодалного землеволодіння, обмеження особистих і майнових прав селян, соціальну стратифікацію знаті, появу козацтва, посилення економічної ролі міст), потрібно звернути увагу на те, як ці зміни впливали на диференціацію соціального та культурного життя станового суспільства. Необхідно схарактеризувати зміст Магдебурзького права та нові можливості самоврядування, які отримували міщани. Окреслити політичні права шляхти в Королівстві Польському та Речі Посполитій як прообраз європейських парламентів. Слід відзначити інтенсифікацію товарно-грошових відносин і включення українських земель в європейську торгівлю.

Практична частина: сформулювати власний висновок стосовно значення нових форм політичної активності для формування ранньомодерної української нації у вигляді невеликої (1-1,5 сторінки) доповіді. Обговорити доповіді в групі.

Третє питання:

Теоретична частина: потрібно з'ясувати особливості релігійного життя на українських землях у складі Королівства Польського та Великого князівства Литовського, причини та наслідки укладення Берестейської унії 1596 р. Необхідно також схарактеризувати процеси та наслідки проникнення впливів гуманістичного світогляду європейського Ренесансу, тенденцій Реформації та Контрреформації для української культури. Розкриваючи сутність української культури цієї доби, слід постійно пам'ятати про її національну самобутність та розвиток в контексті європейської системи цінностей. Okремо слід відзначити нові можливості розповсюдження інформації, які з'явилися на українських землях із появою друкарства.

Практична частина: на основі опрацьованого матеріалу зробити підсумок про нову роль інформації в суспільстві цієї доби. Навести приклади особистостей, яких можна назвати інтелектуалами, творцями та розповсюджувачами нових ідей.

Четверте питання:

Теоретична частина: опрацювати запропоновані джерела із списку рекомендованої літератури.

Практична частина: зробити загальні висновки щодо тенденцій розвитку українських земель у складі Литви та Польщі протягом останньої третини XIV – першої половини XVII ст. і надати самостійну обґрунтовану відповідь на питання: Чи можна вважати польсько-литовський період часом занепаду української державності?

Рекомендована література:

1. Климовський С. та ін. (2017) *Україна: литовська доба (1320-1569)*. Київ: Балтія-Друк (https://chtyvo.org.ua/authors/Rusyna_Olena/Ukraine_lytovsko-polska_doba_1320-1569/)
2. Павлова, Г. Є. (2016) Поширення влади литовських князів на українські землі *Вісн. студ. наук. т-ва ДонНУ ім. Василя Стуса*. Вип. 8, т. 1. С. 61-66. (<https://bit.ly/2VZL0JH>)
3. Щербак, В. (2017) До витоків державної ідеї ранньомодерної України. *Наук. пр. Кам'я-нець-Поділ. нац. ун-ту ім. Івана Огієнка*. Т. 27: Іст. науки. С. 279-289. (https://chtyvo.org.ua/authors/Scherbak_Vitalii/)
4. Старченко, Н. П. (2019) Люблінська унія як ресурс формування концепту політичного «народу руського» (1569–1648 рр.) *Український історичний журнал*. 2, С. 4-45. (<https://bit.ly/3k5aOfr>)
5. Чухліб, Т. В. (2017) Ранньомодерна Україна у протистоянні Османської імперії з державами Європи: історико-геополітична складова. *Проблеми історії країн Центральної та Східної Європи : зб. наук. пр.* Вип. 6, С. 146-154. (<https://bit.ly/3j2PtUF>)

6. Львів: Хроніки древнього міста (Успенська церква): Відеоматеріал. Режим доступу: <https://bit.ly/3z4HFHv>

Тема 5.

Тема заняття: Козацький варіант суспільної організації. Демократичність козацької державності.

Мета вивчення: розширити й систематизувати фактографічні знання, сформувати розуміння козацтва як середовища формування української державної ідеї, простежити шляхи втілення цієї ідеї протягом XVI-XVII ст., сформувати усвідомлення взаємозв'язку між активністю громадянина та долею держави.

Обсяг навчального часу: 4 години

План заняття:

1. Козацтво XVI-XVII ст. - причини та етапи формування, місце в суспільстві.
2. Національно-визвольна революція середини XVII ст. Формування національної державності.
3. Виборення козацькою Україною суверенітету, її місце в Східній Європі.
4. Різні проекти здійснення національного суверенітету козацько-шляхетської еліти та православних інтелектуалів, політична активність мас.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: на основі запропонованих джерел дослідити причини та етапи формування українського козацтва, його соціальну структуру, традиції управління, світоглядні орієнтації. Звернути увагу на те, що козацтво було породжене ситуацією прикордоння і сполучало в собі слов'янські традиції із тюркськими. Визначити, з яких причин козацтво із суспільного стану перетворилось наприкінці XVI — на початку XVII ст. на політичну націю. Підкреслити роль українських православних інтелектуалів у формуванні ідеалів козацтва як носія державності.

Практична частина: створити схему етапів формування українського козацтва від кінця XV ст. до кінця XVII ст., відзначивши роль козацтва в житті суспільства на кожному етапі.

Друге питання:

Теоретична частина: визначити економічні, соціальні та релігійні причини Національно-визвольної революції середини XVII ст. Окремо слід зупинитись на постаті Б. Хмельницького, схарактеризувати рушійні сили революції, з визначенням мети кожного стану суспільства. Доцільно показати еволюцію мети козацтва – від корпоративних інтересів відновлення «прав та вольностей козацьких» до створення української козацької держави. Розкрити основні події революції, дати оцінку підписаним Військом Запорізьким угодам. Окремо слід зупинитись на сутності держави Війська Запорозького, схарактеризувати його органи влади, принципи функціонування та окреслити основні ознаки суверенітету.

Практична частина: скласти схему-таблицю “Ознаки суверенітету Козацької держави в середині XVII ст.”, відзначивши зміст та обсяг проявів суверенітету.

Третє питання:

Теоретична частина: проаналізувати основні вектори зовнішньої політики Б. Хмельницького та його наступників у другій половині XVII ст., проаналізувати перспективи союзу з державами Європи. Визначити основні напрямки розвитку європейських держав цього періоду та місце Козацької України в інтересах Речі Посполитої, Московії, Османської імперії, Кримського ханства, Трансильванії, Молдови, Швеції.

Практична частина: колективно створити інтерактивну схему “Козацька Держава другої половини XVII ст.” в контексті історії Східної Європи” із застосуванням доступних ІКТ.

Четверте питання:

Теоретична частина: визначити причини розколу України на Правобережжя та Лівобережжя, об'єктивні та суб'єктивні фактори цього процесу, його історичні наслідки. Проаналізувати громадянське протистояння між різними прошарками українського суспільства, суть різних політичних орієнтацій козацької старшини. Охарактеризувати роль Запорозької Січі в подіях Руїни. Проаналізувати роль православної церкви в подіях другої половини XVII ст., дати оцінку переходу Української православної церкви під владу Московського патріархату. З'ясувати основні риси політичних проєктів майбутнього України, які розроблялись в середовищі козацької старшини, православних інтелектуалів, перспективи збереження суверенітету. Оцінити роль народних мас в подіях другої половини XVII ст.

Практична частина: методом колективної дискусії визначити роль громадянина в подіях національної історії. Оцінити внесок кожного із станів українського суспільства в становленні української національної державності. Для участі в дискусії підготувати невеликий, але змістовний виступ (до 3 сторінок) за темою питання.

Література:

1. Степанков, В. (2017) Українська революція XVII ст. та її історичне значення. *Проблеми дидактики історії*, 8, С. 68-97
2. Степанков В. В. (2016) Становлення політичної еліти Гетьманщини в період революції XVII ст.: особливості, суперечності, деструктивні процеси. *Український історичний журнал*, 6, С. 87-101 <https://bit.ly/3zdOpmo>
3. Яковенко Н. Що змінило повстання Хмельницького (2017) // Електронний ресурс: Режим доступу <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history>
4. Таїрова-Яковлева Т. Г. (2015) *Гетьмани України. Історії про славу, трагедії та мужність*. Київ: ТОВ "Видавництво "Кліо"". <https://bit.ly/3kigH8S>
5. Козацьке бароко: Відеоматеріал. Режим доступу: <https://u.to/LLeNGw>

Тема 6.

Тема заняття: Особистість в умовах імперії. Нові соціальні проблеми та способи їх подолання в Україні XVIII ст.

Мета вивчення: збільшити багаж фактографічних знань, закріпити розуміння впливу історичних процесів у Східній Європі на розвиток української державності, з'ясувати роль української політичної еліти в процесі збереження суверенітету України в умовах імперії.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Політико-економічне становище Лівобережної Гетьманщини у складі Російської імперії. Державотворча діяльність української політичної еліти та намагання російського уряду скасувати автономію України.
2. Правобережна Україна у складі Речі Посполитої у XVIII ст. Державна катастрофа Польської держави та її відображення в історичній долі українського народу.
3. Запорозька Січ та Слобідська Україна у XVIII ст.
4. Культурний розвиток України у XVIII ст. Роль інтелектуальної еліти в політичних процесах цієї доби.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: Схарактеризувати політичний і адміністративний устрій Гетьманщини у XVIII ст. Визначити відмінності в змісті імперського проекту державності Російської імперії та ідеалах державного суверенітету, запропонованих українською політичною елітою. Проаналізувати в загальних рисах зовнішню і внутрішню політику українських гетьманів, козацької старшини. З'ясувати роль різних верств суспільства в розвитку української державності та культури у вказаний період. Розкрити основні заходи московського уряду по подальшому підпорядкуванню Гетьманщини. Проаналізувати роль військових конфліктів

між Російською імперією та Османською імперією і Північної війни в історичній долі України.

Практична частина: за допомогою інтерактивної технології “вимушені дебати” розділитись на дві групи і сформулювати виступ на тему “Гетьманщина та імперія: партнери чи вороги?” з протилежних точок зору.

Друге питання:

Теоретична частина: поетапно проаналізувати історію Правобережної України у XVIII ст., звернути увагу на той факт, що в цьому регіоні практично не залишилось політичної та культурної еліти, тому протестні настрої населення виливались у деструктивні дії, в тому числі результатом такої ситуації стала трагедія Коліївщини. Слід зупинитись на результатах для України поділу території Речі Посполитої між Австрійською та Російською імперіями.

Практична частина: проаналізувати за історичними джерелами оцінку подій Коліївщини українськими істориками різних часів, російськими, польськими та єврейськими авторами. Зробити висновок щодо можливості адекватної оцінки цієї історичної події, свою відповідь обґрунтувати.

Третє питання:

Теоретична частина: проаналізувати особливості економічного та соціального укладу на землях Вольностей Війська Запорозького та на Слобідській Україні. Особливу увагу звернути на розвиток господарства в цей час, зміни в техніці. Слід зупинитись на причинах зруйнування Запорозької Січі, показати трагічну долю останнього кошового отамана П. Калнишевського. Необхідно детальніше зупинитись на тому, як склались подальші шляхи українського козацтва. Простежити поетапно боротьбу козацтва Слобідської України за збереження козацьких прав і вольностей. Відзначити наслідки ліквідації козацької автономії наприкінці XVIII ст. для процесу українського державотворення.

Практична частина: скласти проєкт віртуальної експозиції із застосуванням ІКТ “Слов’янщина у XVIII ст.”, відобразивши прикордонне положення фортеці Тор між землями Війська Запорозького та Слобідською Україною.

Четверте питання:

Теоретична частина: опрацювати матеріал з історії української культури XVIII ст., окремо зупинившись на феномені козацького бароко та діяльності Києво-Могилянської академії. Звернути увагу на роль інтелектуальної еліти в державотворчих процесах. Відзначити впливи європейської культури на формування світогляду та естетичних переконань доби.

Практична частина: створити інтелектуальну карту проблеми “Обов’язок інтелектуальної еліти перед народом та державою”. Подумати, чи успішно було виконано цей обов’язок у XVIII ст. Запропонувати припущення, до чого призводить розрив між елітою та масою в національній історії.

Рекомендована література:

1. Кононенко В. (2017) *Модернізація Гетьманщини: проєкти козацької адміністрації 1687–1764 рр.* Київ: Інститут історії України, 2017 <https://bit.ly/3ghY2sD>
2. Слісаренко, О. М. (2018) Утворення україно-шведського союзу під час Великої Північної війни. *Проблеми всесвітньої історії*, 2 (6), С. 66-79. <https://bit.ly/3ghNkCA>
3. Потапова, Л. Б. (2018) Філософсько-історичні аспекти культурно-мистецького розквіту в Україні у XVIII столітті. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*, 2, С. 57-60. <http://e-aprsnim.bsmu.edu.ua/article/view/2411-6181.2.2018.29>

4. Мірущенко, О. П. (2019) Різні вектори зовнішньої політики запорозької старшини у часи Нової Січі. *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні*, Вип. 28, С. 213-219
5. Склокін, В. В. (2019) *Російська імперія і Слобідська Україна у другій половині XVIII ст.: просвічений абсолютизм, імперська інтеграція, локальне суспільство*. Львів: Укр. католический університет.
6. Струкевич, О. (2017) Політико-культурні чинники зміни Іваном Мазепою монаршої протекції восени 1708 р. *Наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*, Т. 27: Іст. науки, С. 310-327 <http://praci-history.kpnu.edu.ua/article/view/111533>
7. Щербак, В. О. (2017) Державні засади Гетьманщини і російський абсолютизм на рубежі XVII–XVIII ст. *Наук. зап. Нац. ун-ту «Києво-Могилянська Академія»*, Т. 194: Іст. науки, С. 26-31 <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21972/>
8. Фігурний, Ю. С. (2017) Роль П. Калнишевського в суспільно-політичних трансформаціях та у духовному й культурному житті України XVIII ст. *Гілея*, Спец. вип. С. 73-76 <http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=145>

Тема 7.

Тема заняття: Модернізація економіки та розвиток техніки як передумова формування модерної української нації наприкінці XVIII – в XIX ст.

Мета вивчення: отримання нових фактографічних знань; розуміння обставин та етапів процесі формування української нації в XIX ст.; розуміння місця технічного прогресу в суспільних процесах XIX ст.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Україна під владою Російської та Австрійської імперій: суспільні та політичні аспекти.

2. **Форми суспільної опозиції імперським режимам в Україні Наддніпрянській та Галицькій.**

3. **Процес українського національно-культурного відродження.**

4. **Модернізація економіки та соціальної сфери в ХІХ ст., нова роль техніки та інформації.**

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: проаналізувати особливості соціально-економічного, політичного та культурного становища українців у Російській та Австрійській імперіях (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.). Необхідно врахувати вплив Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій на динаміку геополітичної ситуації в Європі (1772–1914 рр.). Відзначити, що українці в цей час були найчисельніша етнічна група в Європі без власної держави. Висвітлити основні інструменти колоніальної політики Російської та Австро-Угорської імперій стосовно українців.

Практична частина: методом “Експертна думка” (експерти — економіст, історик, дипломат, правознавець) проаналізувати становище українських земель у складі Російської та Австро-Угорської монархій. Відзначити зміни в становищі українських земель та напрямок цих змін, відмінності в обох імперіях та спільні риси.

Друге питання:

Теоретична частина: вивчити причини соціальної опозиції імперським режимам, яка організовувалась у різних формах: від селянських повстань до політичних партій. Окремо слід зупинитись на політичних програмах та практичній діяльності Кирило-Мефодіївського товариства, Руської Трійці, Головної Руської Ради, громадівського та народовського рухів. Відзначити вплив революцій 1848 і 1905–1907 рр. на розвиток українського національного руху. Проаналізувати перші політичні партії

Наддніпрянщини й Західної України наприкінці XIX — на початку XX ст., спільні та відмінні риси їх програм і діяльності.

Практична частина: розділившись на групи, скласти таблицю “Етапи розвитку українських національно-визвольних суспільно-політичних рухів у XIX ст.” за зразком:

Роки існування	Назва суспільно-політичного руху	Видатні діячі, лідери	Програма, основні ідеї	Результати діяльності

На основі матеріалів таблиці зробити висновок про спільні та відмінні риси українських суспільно-політичних рухів Наддніпрянщини та Західної України.

Третє питання:

Теоретична частина: проаналізувати процес становлення української нації в XIX ст., розвиток національної культури, формулювання та етапи становлення української національної ідеї. Вивчити основні досягнення духовної культури та мистецтва України протягом XIX ст. особливу увагу приділити новій ролі інформації у вказаний час, появі нових каналів її поширення, формуванні прошарку професійних діячів в галузі створення і розповсюдження інформації. Головним підсумком вивченого має бути розуміння головних аспектів формування української нації, її виходу на політичну арену та боротьбі за власну державність.

Практична частина: обговорити в групі процес появи національної інтелігенції як окремої верстви суспільства, її роль та здобутки в процесі національно-культурного відродження. Порівняти із сучасними завданнями, які покладає суспільство на інтелігентів.

Четверте питання:

Теоретична частина: проаналізувати основні соціальні та економічні аспекти кріпацтва, його гальмівну роль у господарському розвитку. З’ясувати причини та наслідки скасування кріпацтва на українських землях, причини

незавершеності цього процесу. Визначити зміни в суспільному житті внаслідок появи значної маси вільного селянства. Дослідити нові технічні та економічні тенденції, їх вплив на життя суспільства. Проаналізувати соціальні зміни внаслідок завершення промислової революції. Окремо зупинитись на ролі техніки в суспільних змінах, нових формах інформації, їх значенні для суспільного прогресу.

Практична частина: створити із застосуванням ІКТ колективний проект “Донеччина в ХІХ ст.: нові можливості і нові проблеми”, акцентуючи увагу на модернізації промисловості та впливі цих процесів на суспільне та культурне життя.

Рекомендована література:

1. Довжук І. В., Борчук С. М. (2017) Аграрний сектор Наддніпрянської України в середині ХІХ ст. *Проблеми історії України ХІХ — поч. ХХ ст.: Зб.наук.праць*, Вип. 26, С. 68-81.
<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/124855>
2. Крижановська О.О. (2016) Роль кріпацьких інтелігентів у формуванні національної самосвідомості українців (кінець ХVІІІ — початок ХХ ст.). *Проблеми історії України ХІХ — поч. ХХ ст.: Зб.наук.праць*, Вип. 25, С. 198-216 <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/124805>
3. Реєнт О. П. (2016) *Україна в імперську добу (ХІХ – початок ХХ століття)*. Київ: Вид-во "Арій".
4. Аркуша О. та ін. (2016) *Час народів: Історія України ХІХ століття*. Львів: ЛНУ ім. І. Франка.
https://chtyvo.org.ua/authors/Mudryi_Marian/Chas_narodiv_Istoriia_Ukrainy_XIX_stolittia/
5. Кавацюк, Д. І. (2019) Перший парламентський досвід русинів-українців Галичини в австрійському парламенті (1848–1849 рр.). *Галичина*, Ч. 32, С. 33-40 <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/istgal/article/view/2659>

6. Литвин, В. М. (2018) *Українські інтелектуали «довгого» XIX ст. у культурних образах і ретроспекціях: [Т. Шевченко, М. Костомаров, М. Драгоманов, Л. Українка]*. Київ: Фоліант.

7. Водотика, Т. С. (2019) *Історії успіху: видатні українські бізнесмени XIX ст.* Харків: Фоліо.

Тема 8.

Тема заняття: Національно-визвольні змагання 1917-1921 рр.: досвід вирішення соціальних проблем революційним шляхом.

Мета вивчення: сформуванню розуміння сутності європейської історії початку XX ст., причини і характер революційних процесів 1917-1921 рр., місце України в загальних процесах революції в Російській імперії та Першій світовій війні. Визначити місце Української Народної республіки в структурі національного державотворення.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Поділ світу між імперіями та доля українців у Першій світовій війні. Характер соціальних проблем та шляхи їх вирішення.
2. Загострення соціально-економічної кризи, крах імперій та Українська Національно-демократична революція. Державотворча діяльність Центральної Ради, уряду П. Скоропадського, Директорії УНР та уряду ЗУНР в контексті побудови демократичного соціально орієнтованого суспільства.
3. Нові соціальні проблеми, породжені революційними подіями, та спроби їх вирішення. Об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення соціальних проблем.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: опрацювати фактографічний матеріал та ознайомитись із основними підходами до ролі України в подіях Першої

світової війни. Звернути увагу на неспроможність урядів провідних світових держав відвернути війну та суперечливість цих подій для України. З одного боку, відзначити роз'єднаність українського народу між двома імперіями та трагедію війни, з іншого вказати на нові можливості, що відкривались для державотворення в результаті розпаду імперій. Розкрити в цьому контексті ставлення різних політичних сил до війни і державні проекти, запропоновані ними. Відзначити діяльність благодійних організацій як зародження волонтерського руху. Звернути увагу на долю різних верств суспільства в умовах війни. Наголосити на діяльності Українських січових стрільців як боротьбі за національну державність.

Практична частина: підготувати повідомлення (до 5 сторінок) на одну із тем:

- 1) Занепад селянського господарства в роки Першої світової війни, його причини та наслідки.
- 2) Продовольча криза в містах України в роки Першої світової війни.
- 3) Транспортна криза в умовах Першої світової війни, породжені нею соціальні проблеми.
- 4) Падіння рівня виробництва в умовах війни та породжені ним проблеми: безробіття, зниження заробітної плати.
- 5) Падіння життєвого рівня населення міст і промислових регіонів в умовах Першої світової війни.
- 6) Заходи громадськості України по стримуванню спаду життєвого рівня населення.
- 7) Добродійна діяльність громадських організацій в умовах війни.
- 8) Загострення проблеми незахищених верств населення в умовах війни.
- 9) Специфічні категорії населення, що потребують соціальної допомоги, в умовах Першої світової війни: біженці, військовополонені, сім'ї загиблих, інваліди війни.

10) Видатні організатори благодійницької та соціальної роботи в Україні в роки Першої світової війни (Ф.Р. Штейнгель, С.О. Єфремов, М.П. Василенко, А.К. Ржепецький, Д.І. Дорошенко та ін.)

Обговорити в групі проблему життєвого рівня населення в умовах війни. Розглянути долю українців в Першій світовій війні з точки зору типових для суспільства соціальних проблем та напрямів соціальної роботи.

Друге питання:

Теоретична частина: тема є однією з центральних у межах курсу, працюючи над нею, необхідно ознайомитися з різними підходами до висвітлення подій 1917–1921 рр. і скласти на підставі фактів власну обґрунтовану точку зору. Аналізуючи діяльність урядів України 1917-1921 рр, потрібно акцентувати увагу на аспектах демократизації управління, розвитку самоврядування та самозабезпечення суспільства, заходів урядових установ в напрямку забезпечення соціальних потреб. Водночас необхідно відзначити нові види соціальних проблем, породжених революційними подіями. Слід проаналізувати події першої та другої війн між Українською Народною Республікою та більшовиками, відзначити зміни в правовій системі по завершенні революційних подій.

Практична частина: на основі документів проєкту “100 років боротьби: Українська революція 1917-1921 рр.” Українського Інституту національної пам’яті <http://unr.uinp.gov.ua/> створити колективний медіа-проєкт (сайт, цикл публікацій в соціальних мережах, інтерактивну онлайн-презентацію, інфографіку, відеоролик або ін.), відобразивши в ньому наступну тематику:

- 1) Соціальні проблеми, які виступили факторами активізації революційних процесів 1917-1921 рр.
- 2) Заходи українських урядів щодо подолання соціально-економічної кризи.

3) Зміни в законодавстві, спрямовані на побудову соціально орієнтованого суспільства.

4) Форми громадянської активності щодо подолання соціальних проблем.

Третє питання:

Схарактеризувати нові соціальні проблеми, породжені революційними подіями, та спроби їх вирішення різними українськими урядами та установами громадянського самоврядування. Проаналізувати об'єктивні (зміна політичних режимів, військові дії, інтервенція сусідніх держав, громадянська війна) та суб'єктивні (політична незрілість населення, схильність до патерналізму і популізму, аполітичність значної частини населення) причини виникнення соціальних проблем. Окремо слід зупинитися на характеристиці повстанського селянського руху, відзначити його позитивні та негативні риси.

Практична частина: на основі досліджених фактів заповнити таблицю “Соціальні проблеми років Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.”:

Етапи Української революції	Найбільш типові проблеми населення	Об'єктивні причини виникнення цих проблем	Суб'єктивні чинники, які загострювали проблеми	Спроби вирішення проблем органами державної влади та громадянського суспільства
Доба Центральної Ради (березень 1917 — квітень 1918 рр.)				
Гетьманат Павла Скоропадського (квітень-грудень 1918 р.)				
Директорія УНР (грудень 1918 — листопад 1921 р.)				

Рекомендована література:

1. Реєнт О. П. (2016) *Українські визвольні змагання 1917–1921 років*. Київ: Вид-во "Арій". <https://bit.ly/3AViZ4C>
2. Руккас А. та ін. (2016) *На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914-1921 років*. Харків: Фоліо. <https://bit.ly/2XMeICr>
3. Реєнт О., Серд.к О. (2004) *Перша світова війна і Україна*. Київ: Генеза
4. Калакура, Я. С. (2017) Людина в Українській революції 1917–1921 рр. *Українське право й законодавство за доби Української революції (1917–1921 рр.) : зб. матеріалів Між- нар. наук.-практ. конф.* – Київ, С. 48-54
5. Лебедева, Ю. О. (2019) Гібридні війни Росії проти України 1917–1921 і 2014–2019 років та діяльність українських урядів щодо подолання наслідків агресії. *Українознавство*, 2 (71), С. 57-72. <https://bit.ly/2UHR4dW>
6. Пиріг, Л. А. (2018) Українська революція 1917–1921 років – самоусвідомлення, надія, досвід. *Світогляд*, 2 (70), С. 34-39.

Тема 9.

Тема заняття: Успіхи сталінської індустріалізації та їх ціна для суспільства. Проблеми суспільства в умовах масових репресій.

Мета вивчення: розширити багаж фактографічних знань, систематизувати уявлення про місце України у складі СРСР, сформуванню розуміння трагічних наслідків сталінських репресій для України, розкрити неоднозначність здобутків індустріалізації для української економіки, дослідити типові соціальні проблеми в умовах масових репресій.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Суть і принципи радянської модернізації України, її парадоксальний характер. Форсована індустріалізація промисловості та її наслідки.
2. Суцільна колективізація сільського господарства та її ціна - Голодомор 1932-1933 рр.

3. Побудова тоталітарної держави, місце в ній особистості.
4. Здобутки та втрати української культури 20-30-х рр.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: розкрити причини, які викликали необхідність масштабних перетворень, здійснених радянським урядом протягом 1925-1939 рр. Відзначити, що ці перетворення були цілісним системним процесом, який охоплював всі сфери життя суспільства. Необхідно чітко визначити, що Україна не мала реального суверенітету у складі СРСР, і радянська модернізація одним із напрямків була спрямована на остаточне знищення українського національного руху та культурної своєрідності. Показати парадоксальний характер радянської модернізації, який полягав у тому, що метою модернізації було зміцнення військового потенціалу держави та її адміністративного апарату, а не покращення життєвих умов населення. Проаналізувати причини, напрямки та заходи із здійснення форсованої індустріалізації промисловості України 1928-1939 рр. Відзначити джерела індустріалізації, масштаби застосування примусової праці, причини та особливості соціалістичного змагання. Особливо підкреслити зміни в методах управління промисловістю та нове значення інформації. Аналізуючи масштаби та результати індустріалізації, слід пам'ятати, що ці процеси були на певному етапі корисні для економіки та принесли ряд успіхів, проте для особистості означали зниження життєвого рівня та відсутність можливостей для саморозвитку.

Практична частина: створити із застосуванням ІКТ інтерактивну схему, яка б відображала вплив процесів модернізації на зміни в рівні життя різних категорій населення, появу нових соціально-економічних проблем. Етапи роботи над завданням:

- 1) Опрацювати теоретичний матеріал.

2) Обговорити проблему в групі, визначити основні напрямки модернізації, її цілі та засоби, якими вона здійснювалась, схарактеризувавши рівень життя населення в умовах модернізації економіки.

3) Відзначити нові соціально-економічні проблеми, які були породжені процесами радянської модернізації.

4) Сформулювати основні структурні елементи системного впливу модернізації на рівень життя населення, позначити взаємозв'язки між ними та описати у вигляді схеми.

5) Створити колективно інтерактивну схему “Радянська модернізація та її ціна для українського суспільства”. Застосувати доступні та знайомі ІКТ.

Друге питання:

Теоретична частина: опрацювати теоретичний матеріал стосовно процесу колективізації в Україні, відзначивши його етапи, цілі, засоби проведення. Чітко показати принципову протилежність інтересів селянства та цілей більшовицької держави в процесах колективізації. Визначити масштаби спротиву селянства процесу колективізації. Окреслити цілі та засоби масових репресій радянського уряду проти українського селянства, їх масштаби. Охарактеризувати Голодомор 1932-1933 рр. як цілеспрямований геноцид українського народу.

Практична частина: зібрати матеріал і створити після обговорення в групі інтерактивну карту із застосуванням ІКТ “Голодомор на території Донеччини”. Умовними позначками позначити населені пункти, які найбільш постраждали від Голодомору, кількість відомих на сьогодні жертв та пам'ятні знаки.

Третє питання:

Теоретична частина: опрацювати теоретичний матеріал щодо сутності тоталітарної держави та її основних ознак. Відзначити, що масштабні соціальні перетворення здійснювались адміністративно-командними методами, і тому вимагали повного контролю над суспільством,

одночасно з ними проводились масові репресії. Результатом було створення тоталітарної держави, спрямованої на військовий спосіб вирішення конфліктів як за межами, так і всередині своєї території. Розкриваючи питання масових репресій, потрібно чітко визначити, які групи населення піддавались репресіям насамперед і в чому причини цього.

Практична частина: методом колективної дискусії обговорити в групі питання масових репресій в УРСР, розділившись на підгрупи, кожна з яких опрацьовує масові репресії щодо конкретних соціальних, національних або релігійних груп суспільства.

Четверте питання:

Теоретична частина: дослідити процеси розвитку української культури 20-30-х рр. Охарактеризувати процеси українізації, їх причини, суть і наслідки. Проаналізувати здобутки української культури доби національного відродження 20-х рр. Окремо опрацьовати особливості радянської культури, специфіку методу соціалістичного реалізму. Відзначити втрати української культури внаслідок масових репресій.

Практична частина: обговорити в групі принципові відмінності між українською культурою доби розстріляного відродження та нав'язаною радянським урядом культурою соціалістичного реалізму.

Рекомендована література:

1. Кульчицький С. В. (2015) *Радянська індустріалізація на Донбасі: 1926–1938. Науково-популярний нарис.* Київ: Інститут історії України. <https://bit.ly/3mpe0Fd>
2. Лозинський А. (2017) Червоний голод. Сталінська війна проти України. *Українська правда, Історична правда.* 29 жовтня <http://resource.history.org.ua/item/0013894>
3. Кульчицький С. В. (2015) *Колективізація сільського господарства на Донбасі: 1928–1938.* Київ: Інститут історії України. <http://resource.history.org.ua/item/0010468>

4. Якубова Л., Примаченко Я. (2016) *В обіймах страху і смерті. Більшовицький терор в Україні*. Харків: Фоліо. <https://bit.ly/3y92n7y>
5. Гриневич Л. (2016) *Хроніка колективізації та Голодомору в Україні 1927–1933*. Київ: НРЕС PRESS. <https://bit.ly/2UEс6oZ>
6. Воскресіння “Розстріляного відродження”: відеофільм. Режим доступу: <https://bit.ly/3mCb6xl>

Тема 10.

Тема заняття: Повсякденне життя в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.)

Мета вивчення: розширити багаж фактографічних знань, систематизувати уявлення про місце України в глобальних процесах Другої світової війни, розкрити перспективи українського державотворення в умовах боротьби тоталітарних режимів, охарактеризувати діяльність українського руху опору, підкреслити трагічні наслідки Другої світової війни для українського народу.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Українське питання напередодні Другої світової війни. Радянсько-німецький договір 1939 р. Приєднання земель Західної України до СРСР. Зміни в умовах повсякденного життя населення західних регіонів.
2. Початок війни між Радянським Союзом і Німеччиною. Організація оборони країни. Соціальні проблеми, пов’язані із евакуацією та окупацією.
3. Окупаційний режим. Рух опору на окупованих територіях. Стратегіє виживання в умовах окупації.
4. Визволення України від фашизму. Українське суспільство в 1943-45 рр. Проблеми депортованих, репатрійованих, постраждалих від війни різних категорій.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: проаналізувати становище українських земель напередодні Другої світової війни, місце України в планах учасників військового конфлікту. Підкреслити, що на момент початку Другої світової війни на українських землях сформувались політичні сили, готові боронити суверенітет держави. Відзначити, що незважаючи на офіційний початок Другої світової війни 1 вересня 1939 р., на той час вже відбувались військові конфлікти в багатьох регіонах світу. В тому числі військові дії відбувались на території Закарпаття – утворена внаслідок розпаду Чехословаччини Карпатська Україна була об’єктом агресії з боку Угорщини. Також необхідно висвітлити роль німецько-радянського договору 23 серпня 1939 р. та секретного протоколу до нього. Схарактеризувати процес приєднання Західної України, Буковини та Бессарабії до СРСР, політику сталінського уряду на цих землях. Висвітлити масштаби репресій сталінського уряду стосовно населення Західної України.

Практична частина: створити із застосуванням ІКТ повідомлення-презентацію “Наслідки для населення України злочинних дій тоталітарних режимів — призвідників Другої світової війни в 1939-1941 рр.”. Тематикою повідомлень може бути повсякденне життя населення Західної України в 1939-1941 рр., масові репресії радянського уряду, нові форми організації соціальної роботи в умовах радянської держави. Повідомлення можуть висвітлювати як процеси в загальних рисах, так і персоналії. Обговорити повідомлення в групі.

Друге питання:

Теоретична частина: опрацювати теоретичний матеріал про початковий період війни між Радянським Союзом та гітлерівською Німеччиною, докладніше зупинитись на внеску українського народу в оборону країни, процесі евакуації підприємств та культурних установ з території України. Окреслити масштаби та методи здійснення мобілізації військових до лав Червоної Армії на території України. Висвітлити причини

поразок Червоної Армії на початковому етапі війни і наголосити на негативній ролі сталінського уряду у великій кількості жертв серед військових та мирного населення. Висвітлити перебіг оборонних операцій на території України, їх значення для подальшої перемоги над нацизмом. Окремо зупинитись на проблемах, які породжувались процесами евакуації та окупації.

Практична частина: в рамках академічної групи розділитись на підгрупи і підготувати в кожній підгрупі повідомлення із застосуванням ІКТ про процес евакуації народного господарства і застосовану радянськими військами тактику “випаленої землі”. Обов’язково відзначити, якщо в цих подіях брали участь члени родини здобувачів. Обговорити в групі і створити цілісну картину соціальних проблем, які виникали в процесі евакуації.

Третє питання:

Теоретична частина: схарактеризувати окупаційний режим на території України, його цілі, засоби здійснення. Висвітлити злочини нацистського режиму проти мирного населення, знищення військовополонених, трагедію Голокосту на землях України. Підкреслити діяльність українців-праведників миру із порятунку єврейського населення. Показати розгортання національно-визвольної боротьби на території України. Окремо розглянути обидві течії Руху Опору: діяльність Організації українських націоналістів і Української Повстанської Армії та радянський партизанський рух, проаналізувати відмінність в їх цілях та методах боротьби. Відзначити наслідки Руху Опору. Окремо висвітлити боротьбу українців в лавах Об’єднаних Націй проти агресора.

Практична частина: індивідуально підготувати повідомлення на тему: “Донеччина в роки окупації: злочини нацистського режиму та стратегії виживання населення” у вигляді тез конференції. Провести конференцію в академічній групі із дотриманням правил проведення наукової дискусії.

Четверте питання:

Теоретична частина: висвітлити процес визволення України від окупації, схарактеризувавши найбільш важливі наступальні операції. Відзначити внесок українців в лавах Червоної Армії, Української Повстанської Армії та Об'єднаних націй в перемогу над нацизмом. Окремо підкреслити внесок українських науковців, діячів культури а мистецтва в перемогу. Проаналізувати проблему втрат українського народу в Другій світовій війні. Схарактеризувати боротьбу ОУН і УПА в 1943-1945 рр. Висвітлити підсумки Другої світової війни для України.

Практична частина: на основі опрацьованого матеріалу сформулювати власну точку зору стосовно наслідків Другої світової війни для української нації у вигляді короткого повідомлення обсягом до 1,5 сторінки. Розробити систему аргументації власної точки зору (2-4 аргументи, що спираються на конкретні доведені факти, із посиланнями на джерела інформації). Обговорити в групі.

Рекомендована література:

1. *Друга світова війна та долі мирного населення у Східній Європі: Матеріали міжнародної наукової конференції (2016).* – Київ: Дух і Літера. <https://bit.ly/3B4BSIU>
2. Скляр С.С. (2016) *Війна і міф. Невідома Друга світова.* Харків: Український інститут національної пам'яті. <https://bit.ly/3kiRY4l>
3. Щупак І. Я. (2016) Уроки Голокосту в українській історичній науці та освіті: від наративу до осмислення й постановки суспільного питання про покаяння (до 75-ї річниці трагедії Бабиного Яру). *Український історичний журнал*, 4-5, С. 176. <https://bit.ly/388scKt>
4. Рамазанов, Ш. Ш. (2018) Уроки історії: про причини початку Другої світової війни. *Сторінки історії: зб. наук. пр.*, Вип. 47, С. 159-176 <https://bit.ly/3mrvuRl>

5. Литвин, М. Р. (2019) Західноукраїнський вересень 1939 р.: маркери політики пам'яті. *Український історичний журнал*, 5, С. 25-35 <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/179587>
6. Пилявець, Р. І. (2017) Битва за Дніпро: три роки запеклої боротьби (червень 1941 – липень 1944 рр.). *Воєнно-історичний вісник*, 3 (25), С. 67-76. <https://bit.ly/3kg0IrZ>
7. Бистра, М. О. (2018) Науково-педагогічна інтелігенція України в реаліях окупації: ресурси та стратегії виживання. *Нові сторінки історії Донбасу*, Кн. 27, С. 139-161 <https://u.to/teWMGw>
8. Тарнавський, І. С. (2018) Працевикористання місцевого населення Донбасу в період нацистської окупації (1941–1943 рр.). *Сторінки історії: зб. наук. пр.*, Вип. 48, 145-158 https://u.to/Y_aMGw
9. Бривко, Т. (2019) Партизанський рух на початковому етапі Другої світової війни на Донбасі. *Луганщина: краєзнавчі розвідки: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, С. 80-84. https://u.to/i_aMGw
10. Гай-Нижник, П. П. (2019) ОУН-Б за умов нової військово-політичної дійсності на теренах України (кінець 1943 р. – початок 1950-х років). *Вісник Львів. ун-ту. Серія історична, Спецвипуск*, С. 372-390. <https://u.to/weaMGw>
11. Добровольський, С. (2018) Оунівське підпілля на Донеччині. *Стен/Step. Нескорений український Донбас: іст.-краєзн. та літ.-мистец. Альманах*, Вип. 1, С. 87-99. https://u.to/C_eMGw

Тема 11.

Тема заняття: УРСР в 1950-1960-х рр. ХХ ст. Процес десталінізації, зміни в економіці та культурі.

Мета вивчення: поглибити і систематизувати фактографічні знання, розкрити здобутки українського національно-визвольного руху протягом 50-60-х рр. ХХ ст., схарактеризувати стан економіки у відповідний період.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Процес десталінізації, його причини. Взаємозв'язок між новою політичною роллю СРСР на міжнародній арені та необхідністю внутрішніх змін.
2. Лібералізація суспільно-політичного життя, нова суспільна роль інтелігенції. Значення інформації для суспільних змін.
3. Економічно-соціальні реформи 50-60-х рр. Науково-технічна революція, розвиток інформаційних технологій та їх роль в суспільному процесі.
4. Нові обрії української культури 50-60-х рр. Конфлікт між духовною свободою особистості і тоталітарною системою держави. Зародження дисидентського руху.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: опрацювати теоретичний матеріал щодо причин процесу десталінізації, з'ясувати його етапи, перебіг та наслідки. Окреслити нову політичну роль СРСР в Східній Європі та світі після початку “холодної війни” та зумовлену цією роллю необхідність змін в системі влади. Проаналізувати повстання українських в'язнів в таборах як одну із головних причин розпаду системи ГУТаб. Відзначити незавершеність і непослідовність політичних змін в СРСР. Підкреслити роль об'єктивної інформації в процесах десталінізації.

Практична частина: на основі опрацьованого теоретичного матеріалу колективно створити в групі інтерактивну схему “Причини процесу десталінізації” із застосуванням ІКТ. План роботи: кожний із учасників групи розробляє власну частину матеріалу, описуючи суть однієї з причин процесу десталінізації, факти, які її ілюструють, аргументи на доказ об'єктивної сутності цієї причини, особистостей, які були причетні до конкретного аспекту десталінізації, зумовленого цією причиною. Розробивши теоретичну частину, підбирає візуальний ряд, який ілюструє зібрану інформацію. Узагальнює і систематизує інформацію у вигляді коротких тез. Після цього

всі учасники групи разом визначають вигляд спільної схеми, обирають спосіб її представлення та створюють із застосуванням доступних ІКТ.

Друге питання:

Теоретична частина: проаналізувати зміст процесів лібералізації суспільства в 50-60-х рр. Відзначити аспекти цих процесів, дослідити нову роль інтелігенції в суспільних процесах. Висвітлити діяльність нових організацій інтелігенції, ступінь суспільної свободи особистості. Встановити основні канали розповсюдження суспільно значущої інформації в суспільстві, можливості для вільного обміну думками в УРСР відповідного періоду.

Практична частина: сформулювати власну точку зору стосовно ролі вільного поширення інформації для лібералізації суспільства на прикладі конкретної події (наприклад, поширення в суспільстві УРСР відомостей про події повстання в Угорщині 1956 р. офіційними та неофіційними каналами). Обговорити в групі.

Третє питання:

Теоретична частина: опрацювати теоретичний матеріал щодо суспільно-економічних реформ в СРСР та УРСР другої половини 50-х — першої половини 60-х рр. Визначити об'єктивні причини процесу децентралізації економіки, способи та наслідки цього процесу. Схарактеризувати конкретні зміни в промисловості та сільському господарстві внаслідок реформ. Окремо дослідити досягнення в сфері створення і поширення інформації та значення цих досягнень для розвитку суспільства, зокрема появу електронно-обчислювальної техніки, телебачення, розвиток радіотехніки тощо.

Практична частина: сформулювати власну аргументовану точку зору стосовно ролі інформатики в суспільстві 50-60-х рр., ставлення суспільства до працівників в сфері інформаційно-комунікаційних технологій, ступінь відповідальності творця технологій перед суспільством. Обговорити в групі.

Четверте питання:

Теоретична частина: проаналізувати досягнення української культури 50-60-х рр., дослідити культурний феномен українського “шістдесятництва”. Висвітлити особливості процесу розвитку науки та освіти цього періоду. Відзначити суперечності між тоталітарною системою держави та потребою творчої особистості в духовній свободі. Окреслити масштаби русифікації української культури цього періоду. Простежити процеси зародження дисидентського руху в Україні, відзначити його ідейні напрямки, видатних представників.

Практична частина: створити в групі колективний портрет української інтелігенції другої половини 50-х — першої половини 60-х рр. у вигляді віртуальної музейної експозиції, представивши різні види мистецької творчості, технічні новації, наукові відкриття.

Рекомендована література:

1. Касьянов, Г. В. (2019) *Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–1980-х років*. Київ: КЛІО. <https://u.to/FfWMGw>
2. Бажан, О. (2017) Угорська революція 1956 року та протестний рух в Україні. *Міжнар. зв'язки України: наук. пошуки і знахідки*, Вип. 26, С. 516-524. <https://u.to/S-WMGw>
3. Кіндрачук, Н. М. (2016) Викорінення національного елемента з життя українського етнічного середовища внаслідок русифікації культурно-освітнього простору УРСР: перша половина 60-х рр. XX ст. *Інтелігенція і влада. Історія: громад.-політ. наук. зб.*, Вип. 35, С. 90-102 <https://u.to/h-WMGw>
4. Бикадорова, А. О. (2017) Зародження руху та особливості діяльності шістдесятників в Україні. *Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. Володимира Даля*, 1 (231), С. 5-8 <https://u.to/qPWMGw>

5. Савченко, А. В. (2019) Джерела доходів селян у роки хрущовської «відлиги» (на матеріалах УРСР). *Історична панорама*, Вип. 28-29, С. 70-78.
<https://u.to/QfaMGw>

6. Докашенко, В. М. (2017) Профспілки, семигодинний робочий день й метаморфози норм виробітку (середина 50-х – середина 60-х р. ХХ століття) *Вісн. Східноукр. нац. ун-ту ім. Володимира Даля*, 1 (231), С. 34-48
<https://u.to/aPaMGw>

Тема 12.

Тема заняття: Процес десталінізації, зміни в економіці та культурі. Позитивні зрушення в рівні матеріального життя..

Мета вивчення: систематизувати фактографічні знання, розкрити здобутки українського національно-визвольного руху протягом 70-80-х рр. ХХ ст., схарактеризувати сутність та наслідки кризових явищ в суспільстві доби “застою”.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Сутність та причини всеохоплюючої кризи радянської системи другої половини 60-х — першої половини 80-х рр.
2. Український дисидентський рух, його ідейна еволюція та здобутки в процесі державотворення.
3. Українська культура доби “застою” - розвиток всупереч обставинам.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: опрацювати матеріал запропонованих джерел, з’ясувавши причини кризових явищ в економічній, політичній та культурній сферах радянського суспільства другої половини 60-х — першої половини 80-х рр. Підкреслити, що головною причиною кризи була невідповідність адміністративно-командних методів управління та тоталітарної системи

потребам новітньої економіки та викликам глобалізації. Простежити взаємозв'язок між кризою ідеології та застійними явищами в економіці. з'ясувати причини безуспішності спроб радянського керівництва подолати системну кризу.

Практична частина: розробити і представити схему-конспект взаємозв'язку між різними аспектами системної кризи тоталітарної моделі держави, відзначивши місце в цій системі інформації та її значення для успішного розвитку. Обґрунтувати свій варіант схеми в дискусії.

Друге питання:

Теоретична частина: проаналізувати причини і форми здійснення репресій радянської влади проти українського дисидентського руху. Відзначити принципову суперечність ідей національного суверенітету із тоталітаризмом. Схарактеризувати основні напрямки та форми боротьби дисидентського руху, його видатних представників, досягнення та місце в українському державотворенні.

Практична частина: розподілити в групі завдання і спільно створити інтерактивну карту “Донецька складова українського дисидентського руху”, позначивши на карті Донеччини організації та видатних представників дисидентського руху.

Третє питання:

Теоретична частина: проаналізувати досягнення української культури 70-80-х рр. Підкреслити, що розвитку культури відбувався всупереч офіційній ідеології. Простежити зв'язки між світовим культурним процесом та українською культурою, відзначивши роль інформації в цьому процесі. Проаналізувати вплив розвитку інформаційно-комунікаційних технологій на появу нових видів мистецтва, зокрема комп'ютерної графіки. Окреслити здобутки окремих видів мистецтва та галузей науки, внесок конкретних діячів.

Практична частина: підготувати доповідь на тему: “Вплив інформації на поширення нових тенденцій розвитку культури”, обравши окремий вид мистецтва або галузь науки і простеживши, яким чином обмін інформацією в суспільстві сприяє обміну культурними тенденціями та здобутками. Доповіді обговорити в групі.

Рекомендована література:

1. Єфіменко Г. та ін. (2017) *Україна радянська. Ілюзії та катастрофи "комуністичного раю"*. Харків: Фоліо. <https://u.to/dQCNGw>
2. Саттер, Д. (2017) *Доба безумства: занепад і кінець Радянського Союзу.* – Київ: Дух і Літера.
3. Деревінський, В. (2017) *В'ячеслав Чорновіл.* Харків: Фоліо. <https://u.to/gwiNGw>
4. Кириченко, С. (2016) *Птах піднебесний. Спогади про Василя Стуса.* Київ: Смолоскип.
5. Паска, Б. В. (2016) «Репортаж із заповідника імені Берії» Валентина Мороза як виклик радянській тоталітарній системі. *Наук. пр. іст. ф-ту Запоріж. нац. ун-ту*, Вип. 45, т. 1, С. 300-307 <https://u.to/1AiNGw>
6. Шановська, О. А. (2016) Велика місія Михайла Гориня. *Інтелігенція і влада. Історія: громад.-політ. наук. зб.*, Вип. 35, С. 220-232 <https://u.to/-AiNGw>
7. Братина, О. М. (2018) *Дисидентський рух в Україні в 60–80-х роках ХХ століття: навч. посібник.* Львів: ЛНУ ім. І. Франка.

Тема 13.

Тема заняття: Провал політики “перебудови” та перші кроки відновлення незалежності України. Здобутки національної культури в нових історичних умовах.

Мета вивчення: систематизувати фактографічні знання, сформувані розуміння невідворотності шляху українського народу до здобуття

незалежності, розкрити здобутки українського національно-визвольного руху, схарактеризувати вирішені завдання державотворення в Україні.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Причини і наслідки політики “перебудови”, її особливості в Україні.
2. Політизація національно-визвольного руху в Україні. Суверенізація УРСР.
3. Відновлення незалежності України.
4. Перші кроки незалежної державності.
5. Відродження національної культури в умовах незалежної держави.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: опрацювати матеріал з історії процесу перебудови в Україні, визначити причини, які спонукали радянський уряд вдатись до зміни системи управління, особливості цього процесу в Україні, його наслідки. Відзначити зміни в системі розповсюдження інформації в суспільстві, проаналізувати політику гласності як свободу творення інформаційного повідомлення, наслідки вільного поширення інформації в суспільстві. Проаналізувати зміни в економіці під час перебудовчих процесів, їх наслідки та причини невдач. Висвітлити причини та наслідки Чорнобильської катастрофи.

Практична частина: ознайомитись із джерельними матеріалами про аварію на Чорнобильській АЕС. Опрацювати офіційні документи та спогади очевидців, ліквідаторів і постраждалих від аварії за посиланням: Чорнобиль. Документи Оперативної групи ЦК КПУ (1986-1988) / Упоряд.: О.В. Бажан, О.Г. Бажан, Г.В. Боряк, С.І. Власенко; Відп. ред. В.А. Смолій. НАН України. Інститут історії України; Центральний державний архів громадських об'єднань України. – К.: Інститут історії України, 2017. – 830 с. <https://u.to/q52NGw> Зробити висновок стосовно стану поінформованості

суспільства в УРСР та проблеми, які з цього випливали. Сформулювати та обґрунтувати свою точку зору. Обговорити в групі.

Друге питання:

Теоретична частина: проаналізувати процес становлення політичного плюралізму в Україні. Окреслити коло політичних партій та громадських організацій, їх цілі, програми, видатних представників. З'ясувати вплив геополітичної ситуації на політичні процеси в Україні. Проаналізувати страйковий рух 1989-1990 рр., його цілі та лідерів. Підкреслити, що політичні та суспільні рухи являли собою продовження попереднього процесу боротьби за національний суверенітет. Схарактеризувати перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР, політичну опозицію в її складі. Дослідити процес підготовки та проголошення Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 р. З'ясувати причини Революції на граніті, позиції її лідерів та результати.

Практична частина: на основі опрацьованого матеріалу розподілити в групі завдання і створити проєкт віртуальної експозиції “Суверенізація УРСР: як це було на Донеччині”. Максимально залучити матеріали місцевої преси, матеріали усної історії. Реалізувати проєкт із застосуванням ІКТ.

Третє питання:

Теоретична частина: ознайомитись із доступними джерелами з історії відновлення незалежності України. Передусім слід звернути увагу на основні умови та чинники, що визначили можливості для відновлення незалежності, як внутрішні, так і стосовно геополітичної ситуації. Визначити головні напрямки процесу українського державотворення, окреслити основні етапи формування України як демократичної держави в 1990-х роках. Схарактеризувати основні події періоду відновлення незалежності, зупинитись на процесі визнання України як незалежної держави у світі, дати класифікацію політичних партій та рухів, проаналізувати результати виборів до Верховної Ради та виборів Президента України 1991-2000 рр.

Практична частина: підготувати доповідь (до 3 сторінок) на тему: “Акт проголошення незалежності України: кому ми завдячуємо?”. Обрати конкретну особистість, із якою для Вас пов’язується незалежність України, і розкрити свою точку зору на роль цієї особистості в процесі відновлення незалежної української державності. Доповідь побудувати на конкретних фактах із посиланнями на фактографічні джерела. Обговорити в групі.

Четверте питання:

Теоретична частина: Показати особливості конституційного процесу в Україні, значення прийняття Конституції України 28 червня 1996 року для процесів утвердження української державності. Розглядаючи соціально-економічний розвиток незалежної України, необхідно визначити стартові умови, що були в країні після розпаду радянської економічної системи; з’ясувати причини затримки у здійсненні реформування економіки на ринкових засадах, визначити місце і роль іноземних інвестицій в українській економіці. Характеризуючи розвиток соціальної сфери, слід визначити причини значного зниження рівня життя абсолютної більшості населення у першій половині 1990-х рр., з’ясувати вплив соціально-економічного становища на демографічну ситуацію в Україні.

Практична частина: зібрати фактографічний матеріал про повсякденне життя українського суспільства 1991-2000 рр. Використати сімейні фотографії, документи із родинного архіву, усні джерела та наукові праці. Підготувати повідомлення на одну із тем: “Побут українського міста (села)”, “Способи проведення дозвілля”, “Очікування від майбутнього”, “Громадянська (політична) активність”, “Будівництво власного бізнесу (кар’єри)”, “Відродження релігійного життя”, “Нові мистецькі практики” в перше десятиліття незалежності. Доповіді обговорити в групі. Сформулювати висновки.

П'яте питання:

Теоретична частина: опрацювати матеріал щодо розвитку української культури в умовах незалежної України. Проаналізувати філософсько-соціальний концепт “українське культурне відродження”, способи його реалізації в мистецьких практиках. Дослідити нові способи реалізації творчої активності в умовах поширення інформатизації суспільства. Висвітлити головні здобутки розвитку української культури перших років незалежності.

Практична частина: створити із застосуванням ІКТ власний міні-проект “Нові можливості культури в умовах інформатизації суспільства”. План роботи: обрати певний напрямок розвитку культури за власним бажанням; поміркувати, яким чином нові інформаційні можливості кінця ХХ ст. вплинули на його розвиток; зібрати фактографічний матеріал; підібрати візуальний ряд; втілити у вигляді проекту із застосуванням доступних ІКТ. Обговорити в групі.

Рекомендована література:

1. Даниленко В. М. (2018) *Україна в 1985-1991 рр.: остання глава радянської історії*. Київ: Інститут історії України. <https://u.to/XKONGw>
2. Даниленко, В. М. (2018) Україна: від «перебудови» до соціальних потрясінь (1985–2018 рр.). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, Вип. 23, С. 21-38 <https://u.to/Q6SNGw>
3. Плохій, С. М. (2019) *Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи*. Харків: Бібколектор.
4. Плохій, С. М. (2019) *Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу*. Харків: Клуб сімейного дозвілля.
5. Білик, Я. О. (2017) До питання про перший етап створення багатопартійності в Україні (1989–1990 рр.). *Інтелігенція і влада. Історія: громад.-політ. наук. зб.*, Вип. 37, С. 31-40 <https://u.to/SKWNGw>

6. Любарець, А. (2017) Суверенізація України у дискурсі та політиці пам'яті національно-демократичної опозиції (1990–1991). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, Вип. 22, С. 71-78 <https://u.to/bKWNGw>
7. Смолій, В. А. (2016) Горбачовська «перебудова»: український контекст (до 30-річчя проголошення курсу). *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика*, Вип. 21, С. 8-11. <https://u.to/0qWNGw>
8. Чумак, В. (2017) Політичні процеси в Автономній Республіці Крим в умовах поглиблення системної кризи радянського суспільства другої половини 80-х років. *Вчені зап. Таврійс. нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Серія: Іст. науки*, Т. 28 (67), No 2, С. 41-45 https://u.to/_aWNGw

Тема 14.

Тема заняття: Незалежна Україна на початку ХХІ ст. Революція Гідності. Здобутки української культури.

Мета заняття: систематизувати фактографічні знання, розкрити здобутки українського національної культури початку ХХІ ст., охарактеризувати вирішені завдання державотворення в Україні та перспективи на майбутнє.

Обсяг навчального часу: 4 години.

План заняття:

1. Політична та економічна ситуація в Україні на початку ХХІ ст.
2. Вибір Україною європейського шляху. Становлення громадянського суспільства.
3. Революція Гідності. Протистояння російській агресії.
4. Культура України початку ХХІ ст.

Методичні вказівки до виконання завдань:

Перше питання:

Теоретична частина: проаналізувати політичну ситуацію в країні на початку ХХІ ст., відзначивши політичні платформи сучасних партій і блоків, проаналізувати в загальних рисах результати президентських та

парламентських виборів. Оцінити стан сформованості громадянського суспільства, його участь в політичному житті. Дослідити процеси становлення ринкової економіки та соціально орієнтованої держави, здобутки та проблеми. Висвітлити роль видатних особистостей в розвитку України на сучасному етапі. Okремо відзначити роль інформаційного забезпечення політичних та економічних процесів в постіндустріальному суспільстві, можливості впливу на суспільство за допомогою різних засобів інформації.

Практична частина: на основі аналізу програм сучасних політичних партій різного спрямування (3-4 на вибір) дати відповідь на питання: “Чи існують сьогодні в Україні політичні ідеології, чи всі сучасні політичні партії є лише медіапроектами?” Свою точку зору аргументувати та обговорити в групі.

Друге питання:

Теоретична частина: вивчити становище України на міжнародній арені та її зовнішню політику на початку XXI ст., розглянути участь України в діяльності міжнародних організацій (ООН та її структур, СОТ, Ради Європи тощо); європейський вектор зовнішньої політики. Оцінити стан сформованості громадянського суспільства в Україні, рівень залученості громадян в державотворчі процеси. Відзначити здобутки України на шляху інтеграції в європейський простір.

Практична частина: сформулювати власну точку зору стосовно ролі інформації в сучасному громадянському суспільстві. Орієнтовний план відповіді: хто такі сучасні лідери суспільної думки? Чи ставиться сьогодні суспільство критично до інформації? Чи може бути інформація небезпечною для суспільства? Чи варто обмежувати свободу інформації? Чи можливе громадянське суспільство без свободи поширення інформації? Аргументувати свою точку зору та обговорити в групі.

Третє питання:

Теоретична частина: схарактеризувати стан українського суспільства напередодні Революції Гідності, її причини та основні події. Проаналізувати ставлення світової громадськості до Революції Гідності. Розкрити події незаконної анексії Росією Криму, окупації частини Донбасу. Дослідити збройну боротьбу за територіальну цілісність України, визначні події цього процесу. Висвітлити волонтерський рух в Україні, його здобутки.

Практична частина: обговорити в групі і створити за допомогою ІКТ колективний проєкт “Донецька складова Революції Гідності”. Орієнтовна тематика: учасники Революції Гідності (в тому числі герої Небесної Сотні) з Донеччини, Донецький Євромайдан, Євромайдани в містах Донеччини, підтримка ідей Революції Гідності громадськими діячами, митцями, лідерами суспільної думки на Донеччині.

Четверте питання:

Теоретична частина: опрацювати матеріал щодо здобутків сучасної української культури. На основі запропонованих джерел дослідити основні тенденції розвитку культури в цілому, окремих видів мистецтва. Окрему увагу звернути на нову роль інформації в культурі, її можливості та застереження щодо використання інформації.

Практична частина: представити на розгляд в групі інформаційне повідомлення про явище сучасної культури, яке цікавить Вас особисто (конкретного діяча, твір, напрям в мистецтві, новітню технологію тощо). Обґрунтувати, чим саме приваблює цей культурний феномен. Зробити колективний висновок про рівень досягнень сучасної української культури.

Рекомендована література:

1. Кульчицький С., Міщенко М. (2018) *Україна на порозі об'єднаної Європи*. Київ: Центр Разумкова. <https://u.to/QauNGw>

2. Полянський П. (2015) *Революція Гідності 2013–2014 рр. та агресія Росії проти України: навчально-методичний посібник*. Київ: Київський університет ім. Б. Грінченка. <https://u.to/m6uNGw>
3. Горак В. (2016) "Помаранчева революція" в Україні: концепції, інтерпретації, оцінки. *Історіографічні дослідження в Україні*, Вип. 26. <https://u.to/z6uNGw>
4. Гриценко, О. А. (2019) *Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище*. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. <https://u.to/НК2NGw>
5. Мальський, М. З. (2019) Політичні передумови та міжнародний контекст українських революцій. *Вісник Львів. ун-ту. Серія: Міжнародні відносини*, Вип. 46, С. 3-14. <https://u.to/Qa2NGw>
6. Кармазіна, М. С. (2019) Політичні партії України у процесі виборів Президента України у 2019 р.: кількісно-якісний аналіз участі. *Наукові записки Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України*, Вип. 1 (97), С. 4-31 <https://u.to/dK2NGw>
7. Мельничук, Г. (2018) Роль волонтерства у зміцненні громадянського суспільства в Україні (90-ті рр. ХХ – перша пол. ХХІ ст.). *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*, 2, С. 52-56 <https://u.to/ma2NGw>
8. Рудич, Ф. М. (2019) Президенти сучасної України і їх роль у розбудові держави. *Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991–2018 рр.): зб. наук. пр.*, Київ, С. 307-323 <https://u.to/yK2NGw>
9. Брехаря, С. Г. (2019) Утвердження інноваційно-технологічної моделі сучасної економіки і масштаби впливу фінансово-промислових груп. *Україна у пошуку стратегій суспільно-політичного розвитку (1991–2018 рр.) : зб. наук. пр.*, С. 151- 189 <https://u.to/8a2NGw>
10. Красніцька, Г. М. (2019) Культура України на етапі становлення незалежності. *Гілея*, Вип. 146, ч. 1, С. 67-69 <https://u.to/НК6NGw>

11. Іщенко, Ю. А. (2017) Наука XXI століття: нові виміри, проблеми, відповідальність науковця (круглий стіл «Наука як покликання і професія»). *Вісник НАН України*, 6, С. 95-101 <https://u.to/Qq6NGw>
12. Бойко, О. Д. (2019) Передумови та причини «Революції гідності» (спроба комплексного аналізу). Ч. 1 / О. Д. Бойко. *Проблеми міжнародних відносин. Серія: Політичні науки: зб. наук. пр.*, Вип. 15, С. 199-223 <https://u.to/e66NGw>
13. Лазарович, М. В. (2018) «*Душу й тіло ми положим за нашу свободу*»: *Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2018 роки)*. Ічня: Формат. <https://u.to/rq6NGw>
14. Смолій, В. А. (2019) *Крим і Донбас: проблеми й перспективи інтеграції в модерний український проект: аналіт. записка*. Київ: Ін-т історії України НАНУ. <https://u.to/466NGw>